

NASTAVNO-NAUČNOM VEĆU FILOZOFSKOG FAKULTETA UNIVERZITETA U BEOGRADU

Odlukom Nastavno-naučnog veća Filozofskog fakulteta od 01.06.2017. godine, izabrani smo u Komisiju za ocenu i odbranu doktorske disertacije pod naslovom **Obrazovanje kao činilac upotrebe Interneta u slobodnom vremenu odraslih**, koju je podneo **Bojan Ljujić**, istraživač-saradnik na Institutu za pedagogiju i andragogiju. Mentor je dr Nada Kačavenda Radić, redovni profesor.

Budući da smo se upoznali sa istom, čast nam je da Nastavno-naučnom veću podnesemo sledeći izveštaj.

REFERAT O ZAVRŠENOJ DOKTORSKOJ DISERTACIJI

1. Osnovni podaci o kandidatu i disertaciji

Bojan Ljujić je rođen u Beogradu 1983. godine, gde je završio osnovnu školu i Šestu beogradsku gimnaziju sa odličnim uspehom. Studije andragogije, na Odeljenju za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, okončao je sa prosečnom ocenom 9. Diplomirao je ocenom 10 na temu *'Kompjuterska pismenost studenata i odnos prema radu u računarskoj učionici'*. Postdiplomske doktorske studije andragogije je upisao 2010. godine i uspešno položio sve predviđene ispite.

Godine 2010. izabran je u istraživačko zvanje istraživač-pripravnik, potom 2012. unapredjen, a 2015. reizabran u zvanje istraživač-saradnik i u tom zvanju sada radi na Institutu za pedagogiju i andragogiju i Odeljenju za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta u Beogradu.

Na Katedri za andragogiju Odeljenja za pedagogiju i andragogiju učestvuje u realizaciji programa na predmetima: *Andragogija komunikacija i medija; Andragogija slobodnog vremena; Obrazovanje i rekreacija odraslih; Online obrazovanje*. Na prva dva kursa je

bio angažovan kao demonstrator u periodu 2007-2010. godine. Posebno se njegov doprinos iskazuje u delu realizacije programa koji se odnosi na *online* obrazovanje odraslih. Pokazao je uspeh u stalnom usavršavanju moderatorskih veština, kako sopstvenih tako i studentskih, u realizaciji kompjuterskih sistema za upravljanje procesom učenja (LMS – posebno Moodle).

Svoje interesovanje za naučno područje kome pripada doktorska disertacija, Bojan Ljujić je iskazao brojnim aktivnostima i naučnim radovima, što se vidi iz spiska bibliografije. Istražujući razne aspekte komunikaciono-medijskog i dokoličarskog obrazovanja odraslih, učestvovao je u realizaciji naučno-istraživačkih projekata koji su realizovani na Institutu za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta. Trenutno je saradnik na naučno-istraživačkom projektu '*Modeli procenjivanja i strategije unapređivanja kvaliteta obrazovanja u Srbiji*', koji se ostvaruje pod pokroviteljstvom Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

Sa svojim radovima je učestvovao na više međunarodnih naučnih skupova u zemlji i inostranstvu. Član je nekoliko domaćih i stranih profesionalnih udruženja. Bibliografija Bojana Ljujića broji 26 autorskih i koautorskih radova sa raznovrskom naučnom kategorizacijom.

Godine 2015. je odobrena izrada doktorske disertacije sa temom **OBRAZOVANJE KAO ČINILAC UPOTREBE INTERNETA U SLOBODNOM VREMENU ODRASLIH** i ona je predmet ovog referata.

Doktorska teza Bojana Ljujića ima ukupno 607 strana, od toga 549 strana teksta, 7 strana se odnosi na sadržaj, 22 strane spiska korišćene literature i 29 strana raznih priloga. Navedena literatura, koju je autor elaborirao i koristio pri izradi rada, obuhvata izvore na srpskom i engleskom jeziku. Na osnovu spiska referenci, može se zaključiti da su izvori solidno i brižljivo odabrani.

2. Predmet i cilj disertacije

Po svojoj prirodi, doktorska disertacija je teorijsko-empirijska studija koja se bavi međusobnim odnosom i preplitanjem tri kompleksna fenomena: obrazovanja, interneta kao globalne kompjuterske mreže i slobodnog vremena odraslih. Naime, proučava se međusobno obrazovanja i interneta kao globalno bezgranične riznice obrazovnih

sadržaja, obrazovnog ponašanja i obrazovnih efekata. Taj međudnos se locira u slobodno vreme koje svojim karakteristikama naglašava slobodu izbora sadržaja koje pruža internet. **Predmet** disertacije je, prema tome, andragoški aspekt upotrebe interneta u slobodnom vremenu, odnosno proučavanje obrazovanja kao činioca upotrebe interneta kada je ona rezultat slobodnog izbora čoveka.

Budući da se obrazovanje iskazuje dvodimenzionalno: kao determinanta, ali i kao komponenta upotrebe interneta u slobodnom vremenu odraslih, izrazom 'obrazovanje kao činilac' obuhvaćene su obe dimenzije. **Opšti cilj** je osvetljavanje složenog međudnosa pomenute dve dimenzije obrazovanja. Prema tome, doktorand je sebi postavio za **cilj** da prouči povezanost obrazovanja kao determinante i obrazovanja kao komponente upotrebe interneta u slobodnom vremenu odraslih, odnosno da odgovori na pitanje da li se, u kojoj meri i na koji način obrazovanje javlja kao činilac te upotrebe. Naime, čovekove već stečene obrazovne karakteristike na različite načine determinišu dalje obrazovno ponašanje, koje, pak, menja prethodne obrazovne karakteristike. Kroz prizmu te dijalektičke povezanosti fokus interesovanja se stavlja na internet kao izvor obrazovnih sadržaja čiji izbor daje određenu vizuru obrazovnog ponašanja i obrazovnih efekata kada taj izbor nije proistekao iz potreba sa strane, nego je rezultat sopstvene motivacije i vrednovanja čoveka.

Uz pozivanje na dosada realizovane studije, te kritičku analizu istih, odabrani su i ispitani sledeći indikatori obrazovanja kao determinante upotrebe interneta, odnosno sledeće obrazovne karakteristike ispitanika: obrazovna pripremljenost za upotrebu interneta; afinitet prema obrazovanju u slobodnom vremenu; nivo formalnog obrazovanja; oblast formalnog obrazovanja; zadovoljstvo poznavanjem interneta i njegovih servisa.

Indikatori obrazovanja kao komponente upotrebe interneta u situaciji najveće moguće slobode izbora, grupisani su u dva seta:

- Upotreba interneta kao aktivnost sa karakteristikama slobodnog vremena (zastupljenost prema intenzitetu i vremenu; dominantna funkcija sa ciljem lociranja obrazovne unutar drugih; vrednovanje upotrebe interneta i to: prema obrazovnom intenzitetu izabrane aktivnosti i proceni doprinosa interneta kvalitetu življenja u slobodnom vremenu).

- Upotreba interneta kao obrazovna aktivnost slobodnog vremena se dalje razlaže u pet setova: izbor sadržaja obrazovanja (prema vrsti, prema koncepciji tzv. 'ozbiljnog slobodnog vremena', prema informisanju o obrazovnoj ponudi); preferencije korisničkih servisa u funkciji obrazovanja (opšti i obrazovni internet servisi); komunikacija i interakcija u funkciji obrazovanja putem interneta (prema sinhronosti i interakcijskim relacijama); kompjuterska igra putem interneta u funkciji obrazovanja; obrazovne mogućnosti interneta u odnosu na druge savremene medije.

Na osnovu ovako postavljenog predmeta i cilja istraživanja eksplicirane su dve grupe istraživačkih zadataka:

1. Ispitati da li postoji, u kom stepenu i kakva je povezanost između odabranih obrazovnih obeležja ispitanika i indikatora njihovog odnosa prema upotrebi interneta kao aktivnosti slobodnog vremena.

2. Ispitati da li postoji, u kom stepenu i kakva je povezanost između odabranih obrazovnih obeležja ispitanika i njihovog odnosa prema obrazovanju podržanom upotrebom interneta kao rezultat njihovog slobodnog izbora.

Ovako opšte formulisani istraživački zadaci su dalje konkretizovani upoznavanjem međusobne povezanosti navedenih indikatora pojedinih varijabli.

Varijable istraživanja

U skladu sa predmetom, ciljem i zadacima istraživanja, razradjen je sistem varijabli i njihovih indikatora. Obuhvaćen je jedan set nezavisnih i dva seta zavisnih varijabli.

Nezavisne varijable:

Set nezavisnih varijabli se odnosi na *obrazovna obeležja ispitanika*. Ona su grupisana u pet obrazovnih karakteristika:

1. Obrazovna pripremljenost za upotrebu interneta. Obuhvata:

1.1 Način obrazovanja za upotrebu interneta

- prema dominantnom organizacionom obliku obrazovanja i
- prema podeli aktivnosti tzv. 'ozbiljnog slobodnog vremena' koju je ponudio Stebbins.

1.2 Posedovanje znanja i veština za upotrebu interneta. Fokus je na proceni sopstvenih teorijskih znanja i veština koje se odnose na: korišćenje web browsera; korišćenje internet pretraživača; popunjavanje internet formulara; navigaciju na internetu; lociranje i preuzimanje informacija (podataka) sa

interneta; kreiranje i postavljanje internet sadržaja; komunikaciju i interakciju putem interneta; korišćenje internet servisa; korišćenje softverskih aplikacija; kritički odnos prema internet sadržajima.

2. Afinitet prema obrazovanju u slobodnom vremenu.

2.1 *Aktuelni obrazovni status* tj. da li su ispitanici trenutno u procesu obrazovanja participirajući u nekom od oblika obrazovanja koji je organizovan od strane neke institucije (bez obzira na oblik i sadržaj) ili stiču znanja nevezano od obrazovne institucije.

2.2 *Preferencija organizacionog oblika* obrazovanja u slobodnom vremenu (predavanja; tribine; seminari; tutorijali; treninzi; radionice; oblici na otvorenom; samoobrazovanje).

2.3 *Izbor sadržaja obrazovanja u slobodnom vremenu* (fizičko-rekreativno-obrazovni; kulturno-obrazovni; umetničko-obrazovni; manuelno-obrazovni; stručno-obrazovni).

3. Nivo formalnog obrazovanja. Razlikovane su sledeće kategorije: osnovno obrazovanje; srednje stručno obrazovanje (tri godine); srednje stručno obrazovanje (četiri godine); srednje opšte obrazovanje; osnovno i specijalističko strukovno obrazovanje (viša škola); dodiplomsko visokoškolsko obrazovanje; postdiplomsko visokoškolsko obrazovanje.

4. Oblast formalnog obrazovanja. Na osnovu zvanično usvojenih dokumenata, razlikovane su sledeće oblasti: prirodno-matematička; tehničko-tehnološka; društveno-humanistička; medicinska; i umetnička.

5. Zadovoljstvo poznavanjem interneta i njegovih servisa. Ovom varijablom su prikupljeni podaci o tome koliko su odrasli ispitanici zadovoljni sopstvenim teorijskim znanjima i veštinama korišćenja interneta koji se u literaturi prepoznaju kao komponente internet pismenosti: korišćenje web browsera; korišćenje Internet pretraživača; popunjavanje Internet formulara; navigaciju na Internetu; lociranje i preuzimanje informacija (podataka) sa Interneta; kreiranje i postavljanje Internet sadržaja; komunikaciju i interakciju putem Interneta; korišćenje Internet servisa; korišćenje softverskih aplikacija; kritički odnos prema Internet sadržajima.

Zavisne varijable:

Najopštije rečeno, zavisnu varijablu ovog istraživanja čini odnos odraslih prema upotrebi interneta za obrazovanje u slobodnom vremenu. Zavisne varijable su grupisane u tri seta: *Prva grupa* obuhvata *upotrebu interneta kao aktivnosti sa karakteristikama slobodnog vremena*. Ispitano je sledeće:

- Zastupljenost upotrebe interneta u slobodnom vremenu prema:
 - intenzitetu i
 - vremenu;
- Dominantna funkcija upotrebe interneta u slobodnom vremenu sa ciljem lociranja obrazovne unutar drugih: zabavne, lukrativne, socijalne, hedonističke, rekreativne i relaksirajuće;
- Vrednovanje upotrebe interneta i to:
 - prema obrazovnom intenzitetu izabrane aktivnosti i
 - proceni doprinosa interneta kvalitetu življenja u slobodnom vremenu.

Drugi set zavisnih varijabli obuhvata *upotrebu interneta kao obrazovne aktivnosti slobodnog vremena* što se dalje razlaže u pet setova:

- Izbor sadržaja obrazovanja:
 - prema vrsti,
 - prema koncepciji tzv. ‘ozbiljnog slobodnog vremena’,
 - prema informisanju o obrazovnoj ponudi;
- Preferencije korisničkih servisa u funkciji obrazovanja:
 - opšti (upotreba: web browsera i pretraživača; sigurnosnih aplikacija/podešavanja; socijalnih mreža; komercijalnih internet servisa kao e-mail, online kupovina i slično; prikupljanje informacija kao npr. vesti, obaveštenja i slično; preuzimanje i postavljanje fajlova; obavljanje radnih zadataka; igranje igrica; komuniciranje putem interneta; kreiranje sopstvenog sajta ili bloga),
 - obrazovni internet servisi (traženje naučnih definicija; pronalaženje i provera naučnih činjenica; traženje informacijakoje se tiču učenja i obrazovanja; učestvovanje u organizovanim oblicima obrazovanja putem interneta; objavljivanje naučnih i stručnih radova; obrazovno-istraživački rad; izrada projekata; razmena ideja; pristupanje elektronskim resursima kao što su časopisi, knjige, bibliotečki katalozi, baze podataka);
- Komunikacija u funkciji obrazovanja putem interneta:
 - prema sinhronosti i
 - prema interakcijskim relacijama;
- Kompjuterska igra putem interneta u funkciji obrazovanja;
- Obrazovne mogućnosti interneta u odnosu na druge savremene medije.

Budući da su se neke bio-socijalne karakteristike odraslih pokazale kao relevantne u dosadašnjim sličnim istraživanjima, u ovo su uključene sledeće **kontrolne varijable**: *pol, godine starosti, mesto stanovanja i radni status*.

Uzorak istraživanja je obuhvatio 605 ispitanika, ujednačenih prema sledeća dva kriterijuma: nivo formalnog obrazovanja i aktuelni obrazovni status u slobodnom vremenu.

Primenjen je deskriptivno-neeksperimentalni metod istraživanja i odgovarajuće istraživačke tehnike (anketiranje, skaliranje i analiza sadržaja). Osnovni merni instrument čini baterija instrumenata sačinjena od upitnika i više vrsta skala.

Sudeći prema primenjenom metodološkom modelu istraživanja, odabranom predmetu i cilju, strukturi i izboru varijabli, možemo konstatovati da je reč o originalnom i koherentnom naučno-istraživačkom poduhvatu. Ova studija predstavlja doprinos razvoju proučavane oblasti andragogije kao nauke. Raznovrsnost i brojnost otvorenih problema koji imaju interdisciplinarni karakter, te njihova elaboracija ukazuje na doprinos ove disertacije razvoju naučne misli uopšte. Istraživački rezultati, do kojih se došlo

empirijskim putem, relevantna su osnova za usavršavanje i dalje kreiranje komunikaciono-medijskog i dokoličarskog obrazovanja odraslih putem interneta.

3. Osnovne hipoteze od kojih se polazilo u istraživanju

Opšta hipoteza od koje je autor pošao u ovom istraživanju jeste da postoji povezanost između obrazovanja kao determinante i obrazovanja kao komponente upotrebe interneta u slobodnom vremenu odraslih. Istraživačkim naporima je potvrđeno da se obrazovanje javlja kao relevantna determinanta upotrebe interneta u slobodnom vremenu odraslih iskazana, pre svega, kroz odabrane obrazovne karakteristike, ali se ono pokazalo i kao nezaobilazan i značajan konstituent i svrha upotrebe interneta u slobodnom vremenu odraslih. Time je opšta pretpostavka potvrđena.

Dobijeni rezultati su pokazali da se odnos prema odabranim indikatorima upotrebe interneta kao aktivnosti slobodnog vremena, posebno kao aktivnosti u obrazovne svrhe, različito manifestuje zavisno od različitih obrazovnih karakteristika. Tako je svaka od posebnih hipoteza jednim svojim delom potvrđena.

Činjenica da korelacija nekih od indikatora odabranih varijabli ne doseže uvek statističku značajnost može imati implikacije na smernice daljeg istraživanja ove oblasti. Naročito se to odnosi na upoznavanje, preispitivanje i razradu specifičnosti metodoloških rešenja, što je sasvim u skladu sa savremenim trendom u naučnoj literaturi svetskih okvira da se teži uspostavljanju koherentnije metodologije u istraživanjima slobodnog vremena i informacionih tehnologija..

4. Kratak opis sadržaja disertacije

Pored uvoda, opštih zaključaka, spiska korišćene literature i datih priloga, disertacija je strukturirana u tri glavna dela:

- Andragoški aspekt proučavanja Interneta i slobodnog vremena odraslih;
- Metodološki pristup istraživanju;
- Analiza i interpretacija rezultata istraživanja.

Prvi deo, posvećen promišljanju andragoškog aspekta proučavanja interneta i slobodnog vremena, predstavlja teorijski pristup istraživanju. Autor se bavi sadržajem relevantnih pojmova i njihovih međusobnih odnosa sa opštom svrhom utemeljenja empirijskih

istraživačkih napora. Obuhvata tri sledeća funkcionalna medjunaslova, unutar kojih su dalje grupisani konkretniji problemi:

1. Internet i obrazovanje odraslih
2. Obrazovni značaj Interneta u kontekstu slobodnog vremena odraslih
3. Internet / obrazovanje / slobodno vreme odraslih: relevantna naučno-empirijska istraživanja

Osnovna svrha svakog od tri segmenta ovog poglavlja ostvarena je u traganju za andragoški relevantnim specifičnostima. Tako, u *prvom* segmentu, analitičko-kritički predstavljajući razne koncepcije srodnih pojmova i dajući pregled razvoja primene interneta u obrazovanju odraslih, autor traga za specifičnostima interneta kao osnove za elektronsko učenja i *online* obrazovanja odraslih. Glavna svrha *drugog* segmenta jeste razmatranje suptilnog i višeslojnog odnosa obrazovnog aspekta interneta i slobodnog vremena odraslih. Analizira se njihov dijalektički odnos i ukazuje na internet kao vrednost slobodnog vremena odrasle populacije. Posebno vredne analize se odnose na zapažanja specifičnosti upotrebe interneta kao obrazovne dokoličarske aktivnosti odraslih. Postepeno i sistematično, autor izdvaja i analizira andragoške specifičnosti internet pismenosti. Kraj ovog dela je posvećen promišljanju kompjuterske igre kao alternativnog puta obrazovanja odraslih. *Treći* segment je posvećen odabiru relevantnih empirijskih istraživanja koja su predmetom ili nekim svojim delom tangentna sa ovim istraživanjem. Prvi deo disertacije predstavlja esenciju teorijske osnove za vizuru empirijskog dela istraživanja u celosti, a posebno za kristalisanje varijabli.

U *drugom delu* disertacije je objašnjen pristup empirijskom istraživanju (predmet, cilj, zadaci, hipotetički okvir, varijable, istraživački metod, tehnike, instrumenti, uzorak, organizacija prikupljanja podataka i obrada istih), te komparirana sopstvena metodološka rešenja sa ranije izvršenim istraživanjima u ovoj oblasti.

Treći deo, koji je i najobimniji, posvećen je prezentaciji, analizi i interpretaciji rezultata vlastitih empirijskih napora. Dobijeni empirijski materijal je obezbedio veliki broj nalaza.

5. Ostvareni rezultati i naučni doprinos disertacije

U ovoj studiji se stavlja u medjuodnos i interferiraju tri sama po sebi kompleksna i višeslojna fenomena. Jasno je, čak i iz iskustvenog saznanja, da su u savremenom načinu

življenja obrazovanje, slobodno vreme i internet medjusobno tesno, a naučna istraživanja pokazuju i složeno, povezani. Medjutim, priroda i mehanizmi njihovog uzajamnog delovanja nisu dovoljno naučno proučeni.

Kao fenomen savremenog doba, internet privlači pažnju velikog broja istraživača u okviru različitih naučnih disciplina što rezultatima njihovih istraživanja daje multidisciplinarni i interdisciplinarni karakter. Nalazi istraživanja, realizovanih posvuda po svetu, ukazuju na izraženu moć upotrebe ove globalne kompjuterske mreže u oblikovanju društvenih vrednosti i usmeravanju ponašanja, posebno u oblasti obrazovanja i slobodnog vremena. Kod nas, medjutim, izostaju ozbiljnije studije sa andragošskog aspekta, što pojačava vrednost naučnog doprinosa ove doktorske disertacije.

Proučavanje upotrebe interneta u obrazovne svrhe kao rezultat slobodnog izbora odraslog čoveka proizilazi iz koncepcije doživotnog obrazovanja i učenja, a ima i direktne implikacije na osvetljavanje i osmišljavanje jednog dela te koncepcije. Stoga su rezultati do kojih je došao Bojan Ljujić značajan prilog i andragoškom promišljanju koncepcije doživotnog obrazovanja.

Pored toga, širi naučni doprinos ostvarenih rezultata ovog istraživanja vidimo u njihovoj interdisciplinarnosti. Naime, andragoška znanja do kojih se došlo teorijsko-empirijskim putem u ovom radu mogu se transmitovati i u druge tangentne, pre svega, društveno-humanističke nauke, baš kao što je i autor neminovno aplicirao znanja ne mareći iz koje naučne oblasti dolaze.

U teorijsko-istraživačkom delu disertacije, autor proučava i osvetljava obrazovanje kao činilac upotrebe interneta u slobodnom vremenu odrasle populacije spajajući i prožimajući saznanja do kojih dolazi na osnovu kritičkih analiza postojećih teorija o internetu kao mediju i informaciono-komunikacionim tehnologijama, te komunikaciono-medijskom i dokoličarskom obrazovanju, s jedne strane, a, sa druge, andragoških teorija i saznanja, posebno marljivo obraćajući pažnju na najnovije. Sledeći taj put, konstatuje da je internet istovremeno i produkt obrazovanja, odnosno „proizvod napora stručnjaka koji su imali snažnu obrazovnu podlogu“, ali i sredstvo „putem koga se mogu vršiti najrazličitije obrazovne intervencije“.

Iako je u ovom delu rada pokrenut veliki broj relevantnih problema, posebno bismo ukazali na elaboriranje obrazovnog značaja interneta u kontekstu slobodnog vremena

odraslih. Uvažavajući i upuštajući se u suptilne analize teorijskih postavki drugih autora, Bojan Ljujić nalazi da postoji direktna proporcionalnost između obrazovne upotrebe interneta i kvaliteta življenja u slobodnom vremenu odraslih. Pokazuje da je upotreba interneta u obrazovne svrhe istovremeno jedna od determinanti i preduslova kvalitetnog življenja u slobodnom vremenu, ali i konstitutivna komponenta tog kvaliteta. U tom smislu, upotreba interneta je tretirana kao jedna od vrednosti slobodnog vremena odraslih, pogotovo za *online* obrazovanje, *e*-učenje, učenje bazirano na kompjuterskoj igri i slično.

Posebno nam je zanimljiva rasprava o učenju odraslih baziranom na kompjuterskoj igri. Dok se u najnovije vreme u svetu zapaža ekspanzija naučnih interesovanja, te teorijska i empirijska istraživanja ovog alternativnog puta obrazovanja odraslih, kod nas takva promišljanja spadaju u pionirske radove. Interesantno je zapaziti da empirijski materijal, dobijen ovim istraživanjem, upućuje na opažanje direktne proporcionalnosti višeg nivoa obrazovnog iskustva i uvidjanja pozitivno-obrazovnog doprinosa kompjuterskih igara putem interneta. Naime, iako u celini uzorak nema visoko mišljenje o obrazovnim mogućnostima kompjuterskih igara, opaža se da što su se ispitanici intenzivnije obrazovno pripremali za upotrebu interneta, teorijski i praktično, to su u većoj meri procenjivali doprinos kompjuterskih igara putem interneta razvoju različitih veština čoveka: intelektualnih, socijalnih, organizacionih, kritičkih i tehnoloških. Isto su zapazili i ispitanici ljudi koji su se u fazi prikupljanja podataka našli u nekom od organizovanih oblika obrazovanja odraslih. Takođe, nadjeno je da zadovoljstvo svojim teorijskim poznavanjem i razvijenim praktičnim veštinama upotrebe interneta pozitivno korelira sa doprinosom kompjuterskih igara putem interneta razvoju ostalih tretiranih veština. Pored toga, ne iznenadjuju rezultati koji pokazuju da što je ispitanik stariji to manje zapaža pozitivne efekte kompjuterskih igara, posebno za razvoj socijalnih veština kojima mladi daju značajno mesto, dok najstariji imaju, čak, negativnu procenu.

Andragoški značajnim smatramo napore učinjene radi kristalisanja relevantnih elemenata koji karakterišu pojam 'internet pismenost odraslih', što je, potom, uspešno aplicirano u empirijskom delu istraživanja.

Stavljajući u andragoški kontekst internet pismenost, autor nalazi sledeće andragoške specifičnosti i implikacije: internet pismenost „podrazumeva različita teorijska znanja i

praktične veštine koje omogućavaju odraslima da budu samostalni i fleksibilni u obrazovnom procesu, da koriste svoje iskustvo u dokoličarskom obrazovanju, da budu aktivni polaznici u savremenim vidovima obrazovanja, da se razvijaju kroz širok spektar angažovanja u virtuelnim obrazovnim okruženjima, da adekvatno ostvare svoje socijalne uloge, da budu slobodni prilikom izbora obrazovnih sadržaja, da usklade svoje usavršavanje tempu svakodnevnog života, kao i da doživotno uče i obrazuju se“.

Brižljivim odnosom prema literaturi, dovodeći razne postavke u vezu sa sopstvenim empirijskim naporima, kao i pružanjem mogućih rešenja, data je solidna teorijska osnova za empirijsko istraživanje. Dobijeni empirijski materijal pružio je obilje nalaza, a, pored već pomenutih, izdvojicemo samo one koje vidimo kao najzanimljivije, bilo da su u skladu sa ranije obavljenim andragoškim ili istraživanjima iz tangentialnih naučnih oblasti ili su sasvim novi rezultati.

Generalno, možemo zapaziti da dobijeni podaci upućuju na zaključak da što je veće obrazovno iskustvo i viši nivo posedovanja teorijskih znanja i praktičnih veština sa upotrebom interneta, to je prisutniji viši nivo poverenja u internet kao riznicu obrazovnih sadržaja i vrednost slobodnog vremena. Iako je obrazovna priprema za upotrebu interneta bila različita, najintezivnije je prisutno samoobrazovanje. Od ukupnog broja ispitanih 40% se pripremalo samoobrazovanjem, te ne čudi podatak da u najvećem procentu zapažaju veće prisustvo praktičnih veština upotrebe interneta na štetu teorijskih znanja koje poseduju. Samoobrazovanje se pokazalo kao faktor inventivnosti u obrazovnom ponašanju prilikom upotrebe interneta i vrednovanju sticanja obrazovanja tim putem u slobodnom vremenu odraslih. Andragoški relevantnim opažamo i rezultat koji pokazuje da ispitanici ljudi koji su se u fazi prikupljanja podataka našli u nekom od organizovanih oblika obrazovanja odraslih pozitivnije procenjuju obrazovne mogućnosti pojedinih korisničkih internet servisa.

Pored toga, nadjeno je da je procenjena internet pismenost, odnosno posedovanje teorijskih znanja i praktičnih veština na osrednjem nivou ($AS_{tz} = 3.21$; $AS_{pv} = 3.23$), što je u korespondenciji sa zadovoljstvom poznavanja interneta i njegovih servisa, teorijski i praktično ($AS_{tz} = 3.19$; $AS_{pv} = 3.26$), bilo da se posmatra uopšte ili se posmatra u kontekstu pojedinačnih komponenti internet pismenosti. Autor smatra da ovako dobijeni rezultati ukazuju na prisustvo obrazovne potrebe, time i obrazovne intervencije radi

podizanja nivoa internet pismenosti, kako bi se različite operacije pri upotrebi interneta optimalno obavljale sa ciljem postizanja što kvalitetnijeg zadovoljavanja ostalih svakodnevnih životnih potreba odraslog čoveka.

Čini se da je upotreba interneta u slobodnom vremenu omiljena aktivnost ispitanika budući da 67,4%to čini to svakog dana, provodeći najčešće jedan do tri sata u toj aktivnosti. Zanimljivo je da odrasli ljudi u najvećoj meri zapažaju i najviše vrednuju obrazovnu funkciju (70%) upotrebe interneta u slobodnom vremenu, odnosno kada je to rezultat sopstvenog izbora, bez uticaja sa strane. Obrazovna funkcija je ispred zabavne, lukrativne, socijalne, hedonističke, rekreativne i relaksirajuće. Shodno tome, visoko su procenjene obrazovne mogućnosti interneta u celini, ali i pojedinačnih devetnaest internet servisa, koliko je obuhvaćeno istraživanjem. Pored toga, internet kao izvor obrazovne ponude je daleko ispred drugih medija – štampa, televizija, radio.

Neki dobijeni rezultati su interesantni za dalje empirijske razrade i provere metodoloških rešenja. Kako i sam autor zapaža, bilo bi dobro i andragoško-metodološki korektnije učiniti dalje napore, na primer, u objektivizaciji 'merenja' internet pismenosti. Umesto percepcije i samoprocene, bilo bi uputno i metodološki opravdano sačiniti valjanije i objektivnije instrumente za utvrđivanje nivoa internet pismenosti odraslih ispitanika.

Pomenuti rezultati, ali i niz drugih koje nismo naveli u ovom izveštaju, ne samo da su vredni po sebi, nego i krajnje inspirativni za dalja andragoška istraživanja.

6. Zaključak

Na osnovu svega izloženog, može se zaključiti da doktorska disertacija Bojana Ljujića predstavlja naučno vrednu teorijsko-empirijsku studiju koja osvetljava andragoški aspekt upotrebe interneta u slobodnom vremenu. Proučava se, dakle, medjuodnos interneta kao globalno bezgranične riznice obrazovnih sadržaja, s jedne strane, a sa druge, obrazovnih karakteristika, te obrazovnog ponašanja i obrazovnih efekata upotrebe te riznice kada to nije proisteklo iz potreba sa strane, nego je rezultat sopstvene motivacije, vrednovanja i izbora čoveka.

Posvećena je aktuelnom i u andragogiji nedovoljno proučavanom problemu. Po pristupu, obuhvaćenom broju pitanja, primenjenoj metodologiji i dobijenim rezultatima empirijskog dela istraživanja, ova studija je originalno i samostalno naučno delo. Čini korak dalje u razvoju andragoške teorije i prakse. Posebno je značajan prilog razvoju mladih naučnih disciplina - andragogije komunikacija i medija te andragogije slobodnog vremena. Širi naučni značaj vidimo u činjenici da su andragoška znanja do kojih se došlo ovim istraživanjem aplikativna, time vredna, i za druge tangentne naučne discipline koje se bave informacionim tehnologijama i slobodnim vremenom. Disertacija je u svemu uradjena prema odobrenoj prijavi iste.

Komisija je saglasna u mišljenju da studija Bojana Ljujića **Obrazovanje kao činilac upotrebe Interneta u slobodnom vremenu odraslih** ispunjava sve očekivane standarde doktorske disertacije. Prema tome, zadovoljstvo nam je da predložimo Nastavno-naučnom veću da prihvati ovaj izveštaj i odobri usmenu odbranu.

Beograd, juna 2017.

ČLANOVI KOMISIJE:

Prof. dr Nada Kačavenda-Radić, red. prof.

Prof. dr Sefika Alibabić, red. prof.

Prof. dr Radovan Antonijević, red. prof.

Prof. dr Aleksandra Pejatović, van. prof.

Prof. dr Kristinka Ovesni, van. prof.
